

Hatîb, İbn Zümrek, İbn Hâtîme gibi şairler tarafından zengin ürünler verilmiştir. Müveşşahâtın popüler taklidi olan zecel türünün önde gelen temsilcisi *Dîvânü'l-ezcal* sahibi İbn Kuzmân'dır. Endülüs'ün Sanevberî'si diye tanınan İbn Hafâce kır, çiçek, tabiat ve bahçe tasvirleri, Muhyiddin İbnü'l-Arabî de tasavvufî şiirleriyle Endülüs şiirinin önemli temsilcileri kabul edilmiştir. Endülüs'te ekseriyeti saraylı olan çok sayıda kadın şair yetişmiştir. Meriye (Almeria) Hükümdarı Mu'tasım et-Tüçbî'nin kızı Ümmü'l-Kirâm, Son Abbâdî emîri Mu'temid-Alellah'ın kızı Büseyne ile câriyesi Abbâdiyye, Müstekfî-Billâh'ın kızı Velâde, ayrıca Hamdüne bint Ziyâd el-Vâdî-âşî, Hafsa er-Rekûniyye bunlardan bazılarıdır.

Modern Dönem. Bu dönemde Batı şiirinin etkisiyle doğan özgür şiir, mensur şiir, nesir kasidesi gibi yeni anlayışlara taraftar olan veya eskiyi devam ettirmeyi tercih eden birçok şiir ekolü ve şair topluluğu ortaya çıkmıştır. Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî'nin kurduğu İhyâ Topluluğu, eskinin en iyi ürünlerini biçim ve üslûpta taklit etmeyi amaçlamakla muhafazakâr bir yaklaşım sergilerken içerik ve konu bakımından çağdaş sorunları dile getirmekle yenilikçi bir çizgi izlemiştir. Ahmed Şevki, Hâfız İbrâhim ve İsmâil Sabri Paşa topluluğun önde gelen temsilcilerindendir. Bu topluluğun şiirlerini gerçek dışı, abartılı ve hayalî bulan Abbas Mahmûd el-Akkâd, İbrâhim Abdülkâdir el-Mâzinî ve Abdurrahman Şükrî, 1921 yılında Divan Topluluğu'nu oluşturmuş, şiirde realizmin, yeni ve çağdaş türlerin ve derin felsefî fikirlerin ele alınmasını benimsemiştir. Ahmed Zekî Ebû Şâdî başkanlığında 1932'de kurulan ve hocası Halîl Mutrân'ın romantizminin etkisinde kalan Apollo Topluluğu eskiye savaş açmış, çağdaş şiir türlerine taraftar olmuştur. Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden Araplar'ın kurduğu mehc'er edebiyatı mensuplarının meydana getirdiği birçok şiir ve edebiyat topluluğu arasında 1920'de New York'ta oluşturulan, Cibrân Halîl Cibrân, Mihâil Nuayme, Emîn er-Reyhânî'nin öncülüğünü yaptığı er-Râbitatü'l-kalemiyye ile 1933'te Brezilya'da Şükrullah el-Cur ve Mişel Ma'lûf'un öncülüğünde kurulan el-Usbetü'l-Endelüsiyye en kalıcı olanlarını teşkil etmiştir. Bu topluluklar eskiye savaş açmış, Amerika ve Batı şiirinin etkisiyle çağdaş şiir türlerini savunmuştur. 1957'de Beyrut'ta oluşturulan Mecelletü's-şi'r etrafındaki şairler topluluğu da yenilik taraftarı olmuştur. Bunların en önemli

temsilcileri Yûsuf el-Hâl, Halîl el-Hürî, Nizâr el-Kabbânî ve Ali Ahmed Saîd Adonis'tir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cumañi, *Fuḥûlû's-şu'arâ*, I, 24 vd., 39; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I-IV, tür.yer.; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, Beyrut 1964, I, 7-49; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferid*, V, 269-270; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1401/1981, I, 96 vd.; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zahîre*, I, 18; Âüsî, *Rûḥu'l-me'ânî*, XIX, 145-151; Cl. Huart, *Littérature arabe*, Paris 1902, s. 9-65, ayrıca bk. tür.yer.; J. M. Abd - el-Jalil, *Brève histoire de la littérature arabe*, Paris 1946, s. 29-35, 157-160, 255, ayrıca bk. tür.yer.; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1952, s. 243-245, 530-535, 593-597, ayrıca bk. tür.yer.; Ch. Pellat, *Language et littérature arabes*, Paris 1952, s. 66-85, 96-101, 168, 190, ayrıca bk. tür.yer.; Amjad Trabulsi, *La critique poétique des arabes*, Damas 1955, tür.yer.; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I-VI, tür.yer.; a.mlf., *et-Teḥavvur ve't-tecdîd fi's-şi'ri'l-Ümevî*, Kahire 1977, s. 15; Hannâ el-Fâhürî, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut 1960, s. 58-195, 210-312, 369-433, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *el-Mücez fi'l-edebî'l-Arabî ve târîhih*, Beyrut 1985, I, 93-288, 427-610; II, 284-521; III, 148-274, 352-376, 476-505; IV, 442-725; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-edeb*, Kahire 1385/1965, II, 23-100, ayrıca bk. tür.yer.; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 9-17, 22-28, ayrıca bk. tür.yer.; Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu âdâbî'l-Arab*, Beyrut 1394/1974, I, 351-372; III, 15-25; ayrıca bk. tür.yer.; Butrus el-Büstânî, *Üdebâ'ü'l-Arab*, Beyrut 1979, I, 87, 265-267, 282-284, 310-360; II, 19-114, 211-258, 301-364, 423; R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge 1979, s. 71-140, 258, ayrıca bk. tür.yer.; As'ad E. Khairallah, *Love, Madness and Poetry: An Interpretation of the Mağnün Legend*, Beirut 1980, s. 37-43; Ömer Feruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 45-47, 74-86, 256-257, 360-371; IV, 410-447; Ömer Müsâ Bâşâ, *el-Edebü'l-Arabî fi'l-aşri'l-Memlûkî ve'l-aşri'l-Osmânî*, Dimaşk 1402-1403/1982-1983, I, 67-70; ayrıca bk. tür.yer.; C. Zeydân, *Âdâb*, I, 61, 67-72, 91, 92, ayrıca bk. tür.yer.; Ahmet Savran - Kenan Demiryayak, *Arap Edebiyatı Tarihi: Cahiliye Dönemi*, Erzurum 1993, s. 34-99; Ali el-Cündî, *Fî Târîhi'l-edebî'l-Câhilî*, Kahire 1998, s. 274-280, ayrıca bk. tür.yer.; Sâdik İbrâhim Arcûn, "Teḥâkümü'l-şu'arâ", *ME*, VIII (1356/1937), s. 513-516; Abdülhafız Fergalî el-Karenî, "Hînemâ yüciiddü's-şu'arâ'ü'l-âbişûn", a.e., LIV/11 (1982), s. 1590-1596; Hurshid Rizvi, "The Satus of Poet in Jahiliyya", *HI*, VI/2 (1983), s. 97-110; Velid Mahmûd Hâlis, "Menziletü's-şif'r ve's-şu'arâ" fi't-tefkîri'n-naḳdiyyi'l-Arabî", *el-Câmî'atü'l-İslâmiyye*, I/3, London 1415/1994, s. 133-172; F. Krenkow - [Nihad M. Çetin], "Şâir", *İA*, XI, 291-294; T. Fahd, "Shâ'ir", *EP* (Ing.), IX, 225-228; S. Moreh, "Shâ'ir", a.e., IX, 228-230; A. Ben Abdesselem, "Shâ'ir", a.e., IX, 230-233; D. F. Reynolds, "Shâ'ir", a.e., IX, 233-236.

NASUHI ÜNAL KARAARSLAN

Fars Edebiyatı. İslâm öncesi Fars şiiri hakkında bilinenler son derece sınırlıdır. Bu dönem Fars şiiri içerisinde değerlendirilen

metinler çoğunlukla dinîdir; dinî olmayan şiir şifâhî biçimde varlığını sürdürmüştür. Şifâhî şiir mûsiki ile iç içe olup şairler şiirlerini mûsiki eşliğinde söylüyorlardı. Bundan dolayı o dönem şairlerinin aynı zamanda mûsikîşinas olduğunu söylemek mümkündür. Bu şairlere "hunyâger" ya da "gôsân" denilmekteydi (*Ferheng-i Fârsî*, III, 3124).

İslâm'dan sonra Fars şairleri büyük ölçüde Arap şiirinin etkisi altında kalarak Arap şiirinden aldıkları kalıp ve vezinleri daha da geliştirip yeni bir dönem başlatmışlardır. Bu devirde ilk Farsça şiir söyleyenlerin Ebû Hafs-ı Suğdî ile Ebü'l-Abbâs-i Mervezî olduğu rivayet edilir. Şiirin mûsiki eşliğinde terennüm edilmesi geleneği İslâmiyet'ten sonra bir süre daha devam etmiştir. İslâmî dönemin ilk büyük şairi kabul edilen Rûdekî'nin (ö. 329/941) şiirlerini "rûd" adı verilen bir müzik aleti eşliğinde söylediği kaydedilir. Sâ mânîler'in hâkimiyet kurduğu IV. (X.) yüzyılda Farsça'nın edebî dil olarak güçlenmesiyle birlikte şairlerin konumları da belirginleşmiştir. Sâ mânî dönemi şairleri devlet adamlarından himaye görmüş, bazan devlet teşkilâtında kâtiplik veya danışmanlık gibi görevler üstlenmiştir. Bu bakımdan ilk dönem şairlerinin saray şairi diye nitelendirilmesi yanlış olmaz. Ferrûhî-i Sistânî, Gazneli sarayının itibarlı bir şairi olduğu kadar mûsikideki yeteneği ve çeng çalmasıyla da meşhurdur.

Farsça'nın ilk nesir örneklerinde şairlerle ilgili değerlendirmelere az da olsa rastlanmaktadır. Bazı ahlâk, tarih ve coğrafya kitaplarında bir kısım şairler hakkında bilgilerin yanı sıra şair telakkisine dair ipuçları bulunmaktadır. Şuara tezkireleri de bu alanda önemli kaynaklardır. Şairliği derli toplu biçimde ele alan ilk eser Ziyârî Emîri Keykâvus'un oğluna yol göstermek amacıyla yazdığı *Ḳâbüsnâme*'dir. V. (XI.) yüzyılda kaleme alınan eserde şairin niteliğine, şiir dallarına ve şiirin bölümlerine ilişkin bilgiler yanında genç şairlere bu konuda öğütler yer almaktadır (*Ḳâbüsnâme*, s. 189-192). Keykâvus'un, eserinde şairlikle müzisyenliği (hunyâgerî) ayrı başlıklar altında ele alması dikkat çekicidir. Şairliğe dair en kapsamlı değerlendirmeler Nizâmî-i Arûzî'nin (VI./XII. yüzyıl) *Çehâr Maḳâle* adlı eserinde görülmektedir. Dört bölümden oluşan eserin ikinci bölümünde şairin tanımına ve niteliklerine geniş yer ayrılmıştır. Kendisi orta derecede bir şair olan Nizâmî-i Arûzî'nin şairin hangi niteliklerle donanması gerektiğine dair söyledikleri, hem o devir şairlerinin nitelikleri

hem de o dönemde şairden beklenen şeyler hakkında ipuçları vermektedir (*Çehâr Makâle*, s. 42, 47). Klasik dönemin şair teklâkisi konusunda şura tezkireleriyle bazı şiirlerde de değerlendirmeler vardır. Muhammed el-Avfi'nin *Lübâbü'l-elbâb*'ı tezkireler arasında en dikkat çekici olanıdır. Bir kısım tezkirelerde şairler gruplandırılmış, şair olarak tanınmamakla birlikte şiir yazarlar asıl şairlerden ayrı tutulmuştur. Şiire ve şairliğe özellikle yer veren daha sonraki tezkireler, *Çehâr Makâle* ve *Lübâbü'l-elbâb*'a paralel görüşler ortaya koymuştur. Bütün bu eserlerden klasik dönemde şairliğin başlı başına bir meslek kabul edildiği anlaşılmaktadır.

İran'da hüküm süren birçok devlet nezinde şairlerin özel bir yeri olmuş, melikü's-şuarâlık çoğu zaman devlet teşkilâtında önemli bir makam olarak yer almıştır. Şairler intisap ettikleri hükümdara nedimlik, danışmanlık ve kâtiplik yapmış, bazıları da hükümdarın maiyetinde savaşlara katılmıştır. Şairlerin bir devlete veya güç merkezine intisap etmeleri geleneği özellikle Moğol istilâsından sonraki dönemde yavaş yavaş zayıflamıştır. Bunda ülkede yaşanan kargaşalar, devlet adamlarının şairlere karşı ilgisizliği ve Safevîler'de olduğu gibi şahların dünya görüşü rol oynamıştır. Safevîler'in övgü şiirine iltifat etmemesi şairleri farklı arayışlara itmiştir. Muhteşem-i Kâşânî, Ehl-i beyt'in övgüsüne ya da imamların şehâdetlerine tahsis ettiği şiirleriyle şöhrete ulaşırken Örfî-i Şîrâzî ve Sâib-i Tebrîzî gibi pek çok şair sebk-i Hindî akımını geliştirmiştir.

Devlet adamlarının ve güç sahiplerinin hizmetinde olmayan şairlerin sayısı zamanla artmıştır. Meşhur İsmâiliye dâisi Nâsır-ı Hüsrev bu şairlerin ilki olarak zikredilebilir. Özellikle Senâî, onun izinden giden Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi mutasavvıf şairler şiiri apayrı bir mecraya taşıyarak farklı şair portrelerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Bunlar şairliği bir meslek şeklinde görmemişler, şiirden sadece düşünce ve duygularını aktarmada etkili bir araç diye yararlandıklarını ima etmişlerdir. Bilhassa Mevlânâ *Meşnevî*'sinde bir öğretmen ve yol gösterici konumundadır. Bununla birlikte devlet adamlarının şairler nezdinde önemli sürmüs, bazı mutasavvıf şairler eserlerini devlet adamlarına takdim ederek onların dolaylı yoldan himaye ve desteklerini alma geleneğini devam ettirmiştir. Tasavvuf geleneği içerisinde yer almamakla birlikte devlet adamlarına intisap etme-

yen, fakat şiiriyle devlet adamlarının ve toplumun saygısını kazanan şairler de vardır. Etkileri günümüze kadar gelen bu şairlerin başında Sa'dî-i Şîrâzî ile Hâfız-ı Şîrâzî gelmektedir. Bunların şiirleri klasik dönemde şiir sanatının zirvesi kabul edilmiştir. Klasik dönemde pek çok şair şairliğe ve şiire yaklaşımını yine şiirlerinde ortaya koymuştur. Senâî, Evhadüddîn-i Enverî, Ferîdüddin Attâr ve Abdurrahman-ı Câmî şiirlerinde dönemin şiir anlayışına ilişkin görüşlerini açıklamışlardır.

Modern dönemde şairin konumu ve rolü eskiye oranla oldukça değişmiştir. 1906 İran Meşrutiyeti'ne varan süreçte şair kalemını toplumu geri kalmışlıktan kurtarmaya, istibdadı bertaraf etmeye adanmış bir özgürlük savaşçısı görünümündedir. Meşrutiyet devri şairleri, biçim olarak geleneksel şiiri sürdürmekle birlikte konu bakımından artık eski şiir sona ermiştir. Meşrutiyet dönemi ve sonrası şairlerin yenilik arayışlarının ivme kazandığı dönemdir. Muhammed Takî Bahâr'ın öncülük ettiği bir grup şair aruz kurallarını olduğu gibi koruyarak sınırlı bir yeniliğe taraftar olurken Takî Rif'at gibi aydınlar şiirde biçimin de tamamen değişmesi gerektiğini savunmuşlardır. Şiirde biçim açısından ilk ciddi yeniliği Nîmâ Yûşic gerçekleştirmeyi başarmıştır. Aruzdan tamamen kopmamakla birlikte aruzun kısıtlayıcılığını en aza indiren Nîmâ Yûşic açtığı çığır sebebiyle yeni şiirin babası olarak anılmıştır. Yeni şiir akımına mensup olan şairler şiirde daha çok ferdî tecrübelerini ele almaya yönelmişler ve şiirin iç unsurları üzerinde daha fazla durmuşlardır. İran'da modern dönemde biçim açısından aruz şiirine bağlı olan şairlerin yanı sıra serbest şiirin çeşitli eğilimlerinde çalışmalarını sürdüren şairler de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 1979 İran İslâm Devrimi'nden sonra klasik kalıpları oldukça yeni bir anlayışla kullanan şairlerin varlığı dikkat çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferheng-i Fârsî, III, 3124; Keykâvus b. İskender, *Kâbüsnâme* (nşr. Gulârî Hüseyin Yûsufî), Tahran 1380 hş./2001, s. 189-192; Râdüyânî, *Tercümanü'l-belâğa* (nşr. Ahmed Ateş), İstanbul 1949, s. 2-3; Nizâmî-yi Arûzî, *Çehâr Makâle* (nşr. Muhammed Muîn), Tahran 1341 hş./1962, s. 42, 47-48; Enverî, *Divân* (nşr. Pervîz Bâbâtî), Tahran 1376 hş./1997, s. 537, 597, 628, 657; Ferîdüddin Attâr, *Muşibetnâme* (nşr. Nûrânî Visâlî), Tahran 1338 hş., s. 47, 50; Avfî, *Lübâb*, I, 11-12; Nâsîrüddîn-i Tûsî, *Esâsü'l-İktibâs* (nşr. M. Takî Müderris Rahavî), Tahran 1361 hş., s. 586-595; Abdurrahman-ı Câmî, *Bahârîstan* (trc. M. Nuri Gençosman), İstanbul 1985, s. 129; a.mlf., *Heft Evrenç* (nşr. Âgâ Murtazâ Müderris Gilânî), Tahran 1337 hş., s. 62-64, 567-569, 571, 927; Devletşâh, *Tezkire*, s. 4-11; Rypka, *HIL*, s. 135-136, 143-

144; Abdülhüseyin Zerrînkûb, *Naqd-i Edebî*, Tahran 1361 hş./1982, s. 185-199, 209-211; a.mlf., *Seyrî der Şîr-i Fârsî*, Tahran 1363 hş./1984, s. 1-211, 458-462; Mehdi Ehavân-i Sâlis, *Bedâyi' ve Bid'athâ-yi Nîmâ Yûşic*, Tahran 1369 hş./1990, s. 29-38; Muazzama İkbâlî (A'zam), *Şîr ve Şâ'iri der Âşâr-i Hâce Naşîrüddîn-i Tûsî*, Tahran 1370 hş., s. 66-68; Nîmâ Yûşic, *Ta'rif ve Tebşîra ve Yâddâştâ-yi Diger*, Tahran 1375 hş./1996, s. 28-32; Nasrullah Pürcevâdî, "Attar ve Avfi'ye Göre Şiirin Felsefi Eleştirisi" (trc. Hicabi Kırangaç), *DDL*, V/1 (1992), s. 239-254; J. T. P. de Bruijn, "Shâ'ir", *EP* (İng.), IX, 236-239.

HİCABİ KIRLANGIÇ

Türk Edebiyatı. Türk edebiyatının bilinen ilk şairleri kopuz çalarak irticâlen şiir söyleyen ozanlardır. Göçebe Türk toplulukları arasında ilden ile, obadan obaya gezerek haber ve bilgi akışını sağlayan, düğün ve şöenlerde destanlar düzenleyip şiirler söyleyen ozan saygın bir yere sahiptir. Uygurlar'da müzik eşliğinde terennüm ederek sihir yapan, gaipden haber veren, hastaları tedavi eden bahşi (bakşı) veya kam da şaman gibi bir şairdir. Destanî dönemlerden itibaren toplum içinde bir şaman gibi gizli güçlere sahip olduğuna inanılan ozanlar, Türkler'in İslâmîyet'i kabul etmesinden sonra uzun müddet halk arasında aynı kimlikle yaşamış, nihayet "âşık" kimliği kazanarak saz şairi veya halk şairi diye anılmıştır. Eski Arap şiirinin müzik ile terennüm edilen hidâ, ağıt ve ninnilerini söyleyen meçhul şairleriyle, Türk edebiyatında hece ölçüsüyle dörtlülükler yazan ve daha ziyade yarım kafiye kullanan saz şairleri ve anonim ürünler ortaya koyan meçhul sanatçılar birbirine benzemektedir.

Türk edebiyatında XIII. yüzyıldan sonra Arap ve Fars edebiyatının etkisiyle aruz vezniyle ve beyit esasına dayalı şiirler yazıp tam ve zengin kafiye önemli olmayan şairler yetismeye başlamıştır. Divan şairi denilen bu sanatçılar başlangıçta Fars edebiyatının etkisinde eser vermişlerse de XV. yüzyıldan itibaren kendilerine has kimlik ve duyular çerçevesinde şiirler yazmış, XVI-XVIII. yüzyıllarda şaheser sayılabilecek eserler vermiş, nihayet XIX. yüzyılda itibardan düşmüşlerdir (bk. DİVAN EDEBİYATI). Şiirin "manzum ve mukaffâ söz" olarak tarif edildiği bu dönemde şiir kelimesi yanında nazım da kullanılmıştır. Nazımın "inci delip ipliğe dizmek" şeklindeki sözlük anlamından şairin de bir kuyumcu gibi çalışması gerektiği sonucu çıkar. İnci delinmesi zor olduğu gibi delerken israf da edilmemelidir. Bütün inciler (şiirdeki kelimeler) aynı güzellikte delinir ve öylece sıralanırsa güzel bir dizim sağlanmaz olur. İncileri dizmek (şiir yazmak) usta-